

MEDDELANDE NR 4 FRÅN SALTSJÖBADENS HEMBYGDSFÖRENING

Vägar omkring Neglinge på 1850-talet

Av Ragnar Westman

En karta som visar dessa vägar är "Karta över Stockholmstrakten i IX blad", blad VIII, upprättad av Topografiska Corpsen, med årtalet 1861 och uppmätt 1845-49.

Samma blad finns utgivet rättat 1893. Där har man tagit bort en del äldre vägar, lagt in Saltsjöbanan samt ökat med nya vägar, framför allt på Neglingeön.

Bifogad skiss med titel enligt ovan har följt 1861 års karta, men som orientering har Saltsjöbanan inritats. På skissen angivna siffror avse platser som äro omnämnda i texten.

Som komplement till nedanstående hänvisas till lektor G Lindbergs bok om Saltsjöbaden samt hembygdsföreningens meddelande nr 1 och 2.

Neglinge har i århundraden varit största gården i trakten, väl belägen vid den fiskrika Neglingeviden. Till Neglinge, som redan på 1700-talet bestod av tre gårdar, hörde öar i Baggensfjärden, Sumpholmen (1), Mellangårdsholmen (2) och Nedergårdsholmen (3). Den sistnämnda kallad Restaurantholmen men efter branden mer känd som Badholmen.

På 1723 års karta anges namnet "Neglinge Öhn" där den äldsta "Saltsjöbadsbebyggelsen" finns, dvs Grand Hotel, Sjuvillorna och Ringparken. När Rösunda (vid Saltsjöbadens sjukhus) en gång var ett sund gjorde ön skäl för sitt namn.

Vid Saltsjöbadens tillkomst på 1890-talet drogs järnvägen ut på ön med stickspår till Dalaröbryggan, där båtarna tog hand om resenärerna till skärgården. Från Neglinge drogs ett stickspår till kolbryggan vid Pålänsviken. Vid järnvägsbron var ett brett sund in till Neglingeviden.

Trakten omkring Neglinge var rik på småsjöar och kärr. Till viken nedanför Neglinge gård rann två bäckar. En kom från Ljuskärret, som då hade öppet vatten, rann förbi det befintliga men nu bortkopplade vattenverket (4) uppfört på 1890-talet. Av skissen framgår att Ljuskärrets träskmarker då gick upp till närheten av Grötfatet. I bäcken från Ljuskärret låg två kvarnar som på skissen markerats med kryss. (Se Meddelande nr 2). Den andra bäcken kom från ett kärr nära Igelboda station, nyligen igenfyllt. Det sträckte sig till Solgården varifrån bäcken rann i Byvägen och sedan parallellt med Ljuskärrens bäcken till Neglingeviden. I slutet på 1800-talet kunde man i träsket fånga fisk som tagit sig upp via bäcken. Träsket söder om Skogsö gård

hade då en större vattenspegel än i dag och är en kvarleva av sundet mellan Stäket och Baggensfjärden.

Låt oss med utgångspunkt från Neglinge gård och med ledning av skissen följa de gamla vägarna och se vad som återstår av dessa.

Mot Stockholm

Vi går över planen framför Kommunhuset och korsar då en bäck som rann upp vid Igelbodaskolan och som flöt in i bäcken från Ljuskärret. Vi sneddar igenom atriumhusbebyggelsen mitt emot Kommunhuset upp mot banvallen. Just när vi passerat igenom banvallen mot Tippen ligger den plats där den större av kvarnarna låg i bäcken från Ljuskärret. Framkomna ur banvallen ser vi i dag till vänster kvarnbäcken försvinna i underjorden. Vår väg fortsätter under högra delen av sporthallen. Därifrån och fram till avgreningen gamla och nya bilvägen till staden ligger den gamla vägen flera meter under vägbanan. Vi ha nu passerat Igelbodaplatån (5). Ännu har vi ej kunnat trampa den gamla vägen men emellan den gamla och nya bilvägen ligger den ännu synlig. Vi kan följa den där den korsar bäcken som rinner eller snarare rann bredvid gamla bilvägen under vattentornberget (6) och som föll ut i Lännerstasundet nedanför Fisksätra. Efter vår bäckövergång kommer vi fram ytterligare 100 meter, men sedan stoppas vi av Fisksätrabebyggelsen. Denna bebyggelse är ett typiskt exempel på hur vår tids vandaler kan ställa till. Ännu minns många den vackra Fisksätra gård vid berget och det ståtliga ekbeståndet omkring, allt nu uttraderat och planat.

Vi kom alltså inte så långt på vägen mot Stockholm. Sporadiskt kan man upptäcka den i fortsättningen t ex vid Östervik, Drevinge etc, men vi tar oss hem en annan väg. I motorvägen finns, intill där vi nu står, en undergång som vi använder för att leta efter den gamla landsvägen mellan Lund och Fisksätra. Efter undergången söker vi oss fram mot Grötfatet parallellt med motorvägen. Efter några hundra meter träffar vi på den gamla vägen, och vi är då nära skissens sista t i Grötfatet och ungefär vid den plats i backen där Erstavik förr hade en foderplats för rådjuren. Vi befinner oss då även nära Ljuskärrets sista utlöpare mot väster, nära Grötfatet. Den gamla vägen är nu helt borta och vi följer västra kanten av golfbanan (med risk att få en boll i huvudet) till dess vi på kullen korsar det gröna skidspåret. Här kan vi slå in på den gamla vägbiten som är kvar till Lund. Boplatsen är gammal. Där fanns både vilt, fisk och mark att odla. Den gamla vägen Lund-Neglinge över Vattenverket (4) sammanfaller med den nuvarande, som vi följer. På berget med utsikt över sjön och mitt för Lund stannar vi för att glädja oss åt utblicken över den ännu orörda naturen. När vi så har passerat Vattenverket och gått igenom den sprängda ravinen låg till höger i bäcken det andra vattenhjulet och ovanför på kullen på andra sidan bäcken kvarngården. Vår väg (förbi den gamla döende eken) är den gamla fram till hållplatsen Tippen.

Denna promenad var föga givande vad gäller gamla vägar, varför man kan nöja sig med att följa den på kartan. Så är det nog även med nästa väg.

Neglinge-Igelboda-Fisksätra

Från Neglinge gård följde den gamla vägen Byvägen till Solgård-
den, där den korsade järnvägen och följde delar av Torsvägen
och Igelbodavägen upp till Igelboda gård. Kartans Egelboda var
från början sannolikt Egils bo. Av stället finns en stuga kvar
och några grunder. (Sätravägen 29). De som voro bosatta där ha-
de väg till Fisksätra som troligtvis sammanföll med skogsöbor-
nas. Från Egelboda kan vägen bitvis spåras. Där denna korsar
järnvägen uppfördes en banvaktarstuga kallad Vinterbrinken. Grun-
den finns kvar och vägen kan ännu följas i skogen fram till ut-
kanten av Fisksätra.

Tattby-Erstavik-Lund-Tattby

Tattby är en lämplig utgångspunkt för en bra skogs promenad. Först
några ord om Tattby. Gården var dagsverkstorp under Neglinge,
som ägdes av Erstavik, enligt kartan från 1723. I början av vårt
århundrade levererades ännu mjölk från gården till villor i
Ringparken. Tattbydalen både den övre och den nedre var åker och
i nuvarande prästgårdsbacken var det om våren som ett hav av
blommor. I Ringparken kunde man höra korna råma vid mjölknings-
dags. Ännu hade inte storstaden fått sitt grepp över landet. Nu
samlas vi emellertid utanför gårdens undantagsstuga, som finns
kvar på tomten Tattbyvägen 15. Målet är Erstavik.

När vi går upp Tattbyvägen så fanns den gamla landsvägen innan-
för husen till höger och utmed berget. (Vägar gick ju alltid
förr igenom gårdarna och utmed åkrarna). På något ställe kan vä-
gen spåras. Den kom upp från tomten Tattbyvägen 1 och korsar
Byvägen. Där dörjer vi ett ögonblick. Kartskissen visar en prickad
gångstig länge kallad Kärleksstigen. Den var körbar ännu på
1910-talet men miste sin ursprungliga tjusning då Tattbydalen
blev golfbana. Vägen anslöt sig till vägen Lund-Neglinge vid
Kvarntorpet.

Vi fortsätter emellertid över järnvägen förbi Samskolan, över
golfbanan och fram till det spånbelagda motionsspåret mot väs-
ter, men tar genast in på vägen som går parallellt med spåret
ett tiotal meter. Då är vi på den gamla vägen och är strax fram-
me vid bäcken som rinner från Tattbyträsket till Lundsjön. Vä-
gen rakt fram går till Vattenverket (4). Vi korsar bäcken och
går uppför backen kallad Korkskruven. Där körde man en gång med
häst och vagn. Väl uppe på berget har man en vid utsikt över
skogarna på andra sidan Erstaviken. Snart är vi nere vid en
vik av Dammsjön. Där låg enligt 1854 års karta gården Nybygget
som emellertid revs vid den tidpunkten. Då järnvägen byggdes
fanns rester av grunden och grundläggare Jansson (som uppförde
grunderna för Grand Hotell m m) fick sig upplåtet marken där.
Han uppförde hus och ladugård samt odlade upp åkrarna omkring.
Där växte upp en talrik barnskara av vilken några ännu äro salt-
sjöbadsbor.

Fru Birgit Pettersson-Jonsson, som hade sitt barndomshem i stu-
gan vid Vattenverket, berättar att Janssons på Nybygget hade
en svart galt. När den kom lös sprang den alltid till Vatten-
verket dvs den väg vi nu delvis har gått. Att galten sökte sig

till Vattenverkets grisar var ju helt naturligt. Då familjen Jansson flyttade från Nybygget på 1910-talet revs stället och kvar finns nu endast grunder och en källare nere vid sjön.

Om det nu är några som ej hinner följa med fram till Erstavik så väljer vi som hemväg den gamla vägen.

Nybygget-Rösunda

Vi går över parkeringsplatsen och träffar så på den gamla vägen fram till Skyttevägen, som vi följer till Solsidans station. Ett stenkast därifrån ungefär vid växthuset på Vårgårdsvägen låg en gång hemmanet Vårgärdet, som hörde till Erstavik. Då järnvägsstationen kom till hette den Vårgärdet, men på grund av förväxling med Vårgårda måste namnet ändras till det nuvarande. Vi fortsätter fram till Skyttevägen 3 där det enligt skissen låg en stuga. Den gamla vägen till Rösunda gick upp mitt för 3:an men stängs nu av tomter. Vi måste därför fortsätta på Skyttevägen ned för backen och rundar den sista villan på vänster hand. Ravinen som vi nu går i ligger under Karsbaderberget (8), numera kallat Observatorieberget och leder upp till rodelbacken, som slutar på Neglingeviden. Backen kallades förr Vinfatsbacken. Namnet finns förklarat i G Lindbergs bok, men historien återges här i korthet.

Någon gång i början på 1800-talet gick vintertid en forä på färd från Stockholm till Tyresö. Det var då vanligt att man färdades över isarna. (Järslasjön-Duvnäsviken-Lännerstasundet-Moranäs-Neglingeviden-Vårgårdssjön-erstaviken). På foran låg även en vintunna. I backen upp från Neglingeviden orkade hästen ej draga lasset. Jacobsson, känd för sin styrka, tog då vintunnan och bar den uppför backen. Därav namnet enligt berättaren, fiskaren Helge Nyholm på Älgö. Viken nedanför backen kallades i början på vårt sekel allmänt för Vinfatet.

Den inre delen av Neglingeviden med Vinfatet, det branta berget och de höga granarna i backen hörde en gång till ett av de vackraste partierna i Saltsjöbaden. Vinfatet är nu delvis utfyllt och utgör tillsammans med rodel-, slalom- och hoppbacken vårt s k Vinterstadion.

Efter Vinfatsbacken rundar vi hoppbacken, där i början av seklet eliten av Sveriges backhoppare höll till (ex Bomgren, bröderna Tandberg och Einar Olsson) till dess att norrmännen kom och visade svenskarna hur man hoppade i backe. Vid Rösunda slutade vägen eller snarare vid fiskebodarna på baggenssidan. Kartan visar flera husmarkeringar vid Rösunda men endast en byggnad står ännu kvar.

Tillbaka till Nybygget och den fortsatta vandringen mot Erstavik. I viken av Dammsjön nedanför Nybygget ligger en av de flytande öarna förankrad av Jansson i början på detta sekel. Vi fortsätter förbi och kommer till Kvarndammen. Det röda huset till vänster är ett övergivet vattenfilter. Nedanför fallet låg på 1700-talet i slutningen en såg och ett mjölnartorp med kvarn, men 1850 var dessa borta och ersatta med kvarnen nere

vid Erstaviken. Från Dammsjön gick då en träränna ned till det väldiga kvarnhjulet. Grunderna för kvarnhjulet finns kvar liksom kvarnstugan. (Privat område). Vår väg går ovanför stället och ned i dalen, som är gammal åker, och fortsätter sedan utmed Erstaviken. Här är Erstaviksbadet, upplåtet av Erstavik till Stockholms stad. Där låg torpet Sandviken nedbrunnet på 1870-talet, enligt hörsägen kärlek med mordbrand. Rester av skorstenen finns kvar i sluttningen under en tall. Ången vid och ovanför Sandviken är gammal åker.

Vi fortsätter igenom skogen och kommer till stugan Hermansdal vid en bäck. På 1850-talet hade Erstavik där brännvinsbränneri. Vatten togs från Ljusträsket (på 1854 års karta kallat Spångträsket). Fördämningen i bäcken finns kvar ett par hundra meter ovanför stugan. Huset var i början på 1900-talet skogvaktarboställe. Så är vi strax framme vid Erstavik, beskrivet i en bok med samma namn av Curt Munthe och ägaren Magnus af Petersens.

Hemvägen går vi lämpligen på en stig som börjar vid Hermansdal och följer bäcken upp till Ljusträsket, som vi har på vänster sida och stannar ett ögonblick där vägen går vinkelrätt upp till höger över berget.

Vi har gjort bekantskap med Ljuskärret och Ljusträsket. I sago-böckerna läste vi om irrbloss och lyktgubbar över kärrmarker. Uppslagsboken förklarar dessa ljus med att gas steg upp från rester av djur som drunknat i kärren. Gasen är fosforväte, som vid långsam oxidering alstrar "kalla lågor". Ett fenomen som det verkligen vore roligt att få se. Ytterligare ett träsk som hänsyftar på detta ligger mera väster om Lundsjön än vad kartskissen visar och heter Skinmossen (skin = sken). På kartan kallas den Skinnmåsen eller Skinnmossen.

Efter detta inpass fortsätter vi upp över berget till Trehörningens sydöstra hörn, korsar bäcken som går från Trehörningen till Lundsjön och fortsätter i en dalgång mot öster från Trehörningens nordöstra hörn. När vi skymtar Lundsjön tar vi av på den kända stigen runt Lundsjön i riktning mot Lund. Från Lund kan vi så trampa de gamla vägarna ned till Tattby.

Mätte så denna karts-kiss ge upphov till sökande efter skissens övriga gamla vägar. Delgiv sedan Hembygdsföreningen Edra upptäckter i förening med platsernas historia. Detta skulle glädja många icke minst

Ragnar Westman

Oktober 1971

Vägar omkring Neglinge på 1850-talet

+80

SKALA
1:20000
UPPM.
1845-49